

ถ่านหินกับการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติในตำบลบ้านบอม
อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง *

Lignite and Controversy over Natural Resources in Ban
Bom Subdistrict, Mae Tha District Lampang Province

มุกกรวี ฉิมพะเนาวิ และ วัชรพล พุทธิรักษา

Mukrawe Chimphanao, and Watcharabon Buddharaksa

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Faculty of Social Science, Naresuan University

Corresponding Author, E-mail: mukrawec62@nu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจบริบทและเงื่อนไขในช่วงปี พ.ศ. 2563 – 2565 ที่นำไปสู่การช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติของตัวแสดงที่เกี่ยวข้องในแหล่งถ่านหินลิกไนต์ ตำบลบ้านบอม อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กำหนดขั้นตอนการศึกษาด้วยการรวบรวมข้อมูลเอกสารและการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสำรวจพื้นที่ (Filed Observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีบทบาทและมีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ที่ทำการศึกษา จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหาผ่านมุมมองแนวคิดรัฐองค์รวม (Integral State) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของการพรรณนา (Descriptive)

* ได้รับความเห็นชอบ: 23 กันยายน 2567; แก้ไขบทความ: 26 พฤศจิกายน 2567; ตอรับตีพิมพ์: 29 พฤศจิกายน 2567

ผลการวิจัยพบว่า จากการศึกษาที่รัฐมีเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแนวทางของระบบทุนนิยมมีส่วนในการผลักดันให้รัฐถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรให้แก่ภาคเอกชนเข้ามาลงทุนและแปรรูปทรัพยากรให้เป็นสินค้าเพื่อตอบสนองการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ รัฐใช้กลไกอำนาจรัฐผ่านการออกกฎหมายและกำหนดนโยบายเพื่อ สร้างการรับรู้ร่วมกันและสร้างภาวะการครองอำนาจนำ ควบคู่ไปกับภาคเอกชนที่สร้างความยินยอมและความเห็นพ้องของผู้คนในชุมชน ผ่านการเสนอผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากโครงการเหมืองแร่ดังกล่าวเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีความคิดเป็นไปในทางที่รัฐและเอกชนต้องการ ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการเหมืองแร่ทำการช่วงชิงสิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ผ่านการให้ข้อมูลผลกระทบด้านมลพิษและปัญหาด้านสุขภาพจากโครงการเหมืองแร่แก่ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างชุดความคิด ความเชื่อขึ้นอีกชุดหนึ่งเพื่อทำการต่อสู้และช่วงชิงสภาวะการครองอำนาจนำของรัฐและเอกชน

คำสำคัญ: การช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติ; ถ่านหินลิกไนต์; การเคลื่อนไหวต่อสู้

Abstract

This article aims to analyze and understand the situation between 2020-2022 that results in competition for natural resources in the region by relevant stakeholders. This research used qualitative research methods. The educational process is determined by documentary research and data collection using participant observation, Filed Observation and In-depth Interview from key informant, a person or group of people who play a role and have a stake in the study area. The content is then analyzed through the lens of Antonio Gramsci's Integral State concept and the results of the analysis are presented in the form of a description.

The research results indicate that as the state strives to develop the economy and society within the capitalist system, it is motivated to transfer ownership of resources to the private sector. This enables investment and

transformation of resources into products, in order to support the country's economic development. The state utilizes the powers of legislation and policymaking to shape collective consciousness and establish hegemony along with the private sector that creates approval and consensus among people in the community by presenting the benefits that the community will receive from the mining project to empower villagers in the community to align their thinking with the goals of the government and private sector. At the same time, groups of villagers opposing the mining project have deprived the community of their rights to participate in the management and use of resources in the area. These groups have been informing the villagers about the impacts of pollution and health problems caused by mining projects. It's about shaping a mindset and another belief in the power struggle between the state and the private sector.

Keywords: controversy over natural resources; Lignite; movement

1. บทนำ

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา กระแสการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยมโลก ทำให้เกิดการสร้างระบบผูกขาดการจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและส่งเสริมให้ภาคเอกชนสั่งสมความมั่งคั่งจากทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้การพัฒนาตามบริบททุนนิยมโลกนี้เอง ก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติและการผนวกรวมทรัพยากรภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรมเข้าด้วยกัน นำไปสู่การขยายตัวของระบบการผลิตเพื่อขาย รัฐมีอำนาจในการครอบครองและจัดการทรัพยากรในลักษณะรวมศูนย์ ในขณะที่เดียวกันรัฐก็แปลงทรัพยากรเหล่านี้ให้เป็นกรรมสิทธิ์และสินค้าของภาคเอกชน ทำให้เกิดระบบผูกขาดทรัพยากรสองด้าน (กฤษฎา บุญชัย, 2553) ซึ่งการผลิตเพื่อขายภายใต้การสนับสนุนของรัฐได้สร้างแรงกดดันให้มีการแปรรูปทรัพยากรเป็นสินค้า (commodification of natural resources) ที่กลายเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความเจริญก้าวหน้าด้านต่าง ๆ ของสังคม นำมาสู่การระดมใช้ทรัพยากรกันอย่างเข้มข้นภายใต้แรงกดดันของการผลิตเชิงพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม ระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยใช้ระบบเศรษฐกิจแบบผสม (Mixed

Economy) และอยู่ภายใต้โครงสร้างการตลาดและกลุ่มทุนผูกขาด (Monopoly Capitalism) นั่นคือจะมีนายทุนใหญ่กลุ่มหนึ่งที่มีอำนาจในการควบคุมตลาดและเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายของรัฐและสร้างกลไกหนึ่งเดียวในการชูดริตทางเศรษฐกิจและครอบงำทางการเมืองเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่กลุ่มตนในลักษณะการรักษาอำนาจและผลกำไร ในขณะที่รัฐตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มทุนหรืออาจเป็นพวกเดียวกันในลักษณะการร่วมมือระหว่างกลุ่มทุนกับนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อหาทางปกป้องผลประโยชน์ของตนทั้งในระยะยาวและระยะสั้น (วรวลัญช์ โรจนพล, 2558) จากความร่วมมือในลักษณะดังกล่าว นอกจากจะทำให้บทบาทด้านเศรษฐกิจของฝ่ายทุนเพิ่มขึ้น ยังเปิดโอกาสให้ฝ่ายทุนมีโอกาสเข้าผลักดันนโยบายของรัฐโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจได้โดยตรง นอกจากนี้ยังมีการใช้กลไกตลาด (Market Mechanism) มาเป็นเครื่องมือหลักในการจัดสรรทรัพยากรในระบบเศรษฐกิจมากกว่าอำนาจรัฐ ซึ่งจากมุมมองการใช้ทรัพยากรในเชิงอรรถประโยชน์และความคิดเกี่ยวกับมูลค่าในระบบตลาด การให้ค่าทรัพยากรว่าเป็นเพียงปัจจัยการผลิตและทุนทางเศรษฐกิจที่มีราคาแพง สามารถนำมาแลกเปลี่ยนซื้อขายได้เช่นนี้ นำมาซึ่งการเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (วัฒนา สุภัทธานิ, 2539) ภายใต้เงื่อนไขของการเปลี่ยนทรัพยากรให้กลายเป็นสินค้าเพื่อขายและการเอื้อประโยชน์ของภาครัฐต่อภาคเอกชนนี้จึงเป็นสิ่งที่รัฐใช้ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการแก่งแย่ง ชว่งชิงสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้อำนาจรัฐและพลังของระบบตลาดได้เปลี่ยนทรัพยากรของส่วนรวมให้กลายเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล ในขณะที่ชาวบ้านในชุมชนผู้เคยมีสิทธิในการจัดการและใช้ทรัพยากรส่วนร่วมค่อย ๆ สูญเสียสิทธินั้นไป เกิดเป็นสถานะที่เรียกว่า “การกลายเป็นชายขอบ” (Marginalization) (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2546) การที่ชาวบ้านถูกปิดกั้นสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรนี้เอง ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนกับชุมชน นำไปสู่การคัดค้านอำนาจการจัดการของภาครัฐหรือการเข้ามาถือครองกรรมสิทธิ์โดยภาคเอกชน เกิดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อทวงคืนสิทธิในการจัดการทรัพยากรให้แก่ชุมชนท้องถิ่น (อนุสรณ์ อุณโณ, 2547)

ทรัพยากรถ่านหินเริ่มมีบทบาทในประเทศไทยนับแต่ปีพ.ศ. 2427 ในฐานะเป็นวัตถุดิบสำหรับผลิตกระแสไฟฟ้าและถูกนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงในกิจการรถรางและรถไฟ อีกทั้งยังนำไปใช้ในอุตสาหกรรมเชิงพาณิชย์ เช่น โรงบ่มยาสูบ และการผลิตปูนซีเมนต์ เมื่อถ่านหินเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในเชิงเศรษฐกิจจึงส่งผลให้รัฐเข้าอ้างสิทธิ ควบคุมและรวมศูนย์อำนาจการจัดการไว้ที่

ส่วนกลาง เช่น การยกเลิกการต่อสัมปทานเหมืองถ่านหินบ้านดอนของเอกชนหลังหมดอายุสัมปทานบัตร โดยให้รัฐเข้าดำเนินการต่อเอง มีการจัดตั้งกรมราชโลหะกิจและภูมิวิทยาเพื่อทำหน้าที่ดูแลออกไปอนุญาตเกี่ยวกับการตรวจหาแร่และการทำเหมืองทั่วราชอาณาจักร รวมทั้งการตราพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การพลังงานไฟฟ้าลิกไนต์และเปิดดำเนินการเหมืองลิกไนต์แม่เมาะอย่างเป็นทางการ จากการดำเนินการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างความชอบธรรมในการอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรโดยรัฐแต่เพียงผู้เดียว รัฐมองทรัพยากรถ่านหินว่าเป็น “สิ่งของ” หรือ “สินค้า” แทนการมองว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติในแง่ที่เป็นทรัพยากรส่วนรวม และยกสถานะถ่านหินให้มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านของการผลิตกระแสไฟฟ้าและอุตสาหกรรมเชิงพาณิชย์ นำไปสู่การควบคุมผูกขาดอำนาจบริหารจัดการทรัพยากรโดยรัฐและลดทอนสิทธิของชาวบ้านในการเข้าถึงทรัพยากรเพื่อการดำรงชีพ

การแสวงหาแหล่งพลังงานเพื่อพัฒนาประเทศตามแนวทางทุนนิยมของรัฐบาล ก่อให้เกิดโครงการขนาดใหญ่หลายโครงการที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน อาทิเช่น โครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี โครงการเหมืองแร่ตะกั่วคลิตี้ อำเภอน้ำหนาว จังหวัดกาญจนบุรี รวมทั้งกรณีความขัดแย้งที่เด่นชัดของโครงการเหมืองลิกไนต์แม่เมาะ จังหวัดลำปางที่เกิดปัญหาก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์รั่วไหลจนส่งผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในชุมชน แม้จะมีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมในชุมชน แม้จะมีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและผลกระทบทางด้านสุขภาพ แต่กระบวนการเหล่านี้กลับกลายเป็นเครื่องมือของกลุ่มทุนและขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนอย่างแท้จริง จึงนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐ เอกชนและชุมชน อาจกล่าวได้ว่า แนวทางการพัฒนาตามแบบทุนนิยมของประเทศไทยที่ใช้อำนาจผลักดันจากบนลงล่างได้ทำร้ายวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น นโยบายหรือโครงการใหญ่ของรัฐได้ขูดรีดทรัพยากรจากชุมชนเพื่อนำไปป้อนให้กับการบริโภคและภาคอุตสาหกรรมอย่างไม่รู้จบ สร้างความเดือดร้อนและความสูญเสียให้แก่ชาวบ้านที่ต้องกลายเป็นผู้เสียสละอย่างไม่มีทางเลือกเพื่อตอบสนองแนวทางการพัฒนาของรัฐ แม้จะมีเสียงคัดค้านจากชุมชนในพื้นที่ แต่ก็ยังมีการผลักดันให้โครงการเหมืองถ่านหินดังกล่าวดำเนินการต่อไป นำมาสู่ความสนใจและการตั้งคำถามงานวิจัยในกรณีของพื้นที่ตำบลบ้านบอม อำเภอมะเมาะ จังหวัดลำปาง ว่าอะไรคือบริบทหรือเงื่อนไขในการช่วงชิงทรัพยากรในพื้นที่ดังกล่าว

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มงานที่ศึกษาแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเริ่มจากการตั้งคำถามถึงความยั่งยืนของการจัดการ

ทรัพยากรในบริบทของการเพิ่มขึ้นของประชากรที่นำไปสู่การแก่งแย่งใช้ประโยชน์จนทำให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมลงและอาจหมดไป ก่อให้เกิดประเด็นความขัดแย้งในเรื่องระบบกรรมสิทธิ์ในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร รวมทั้งเชื่อมโยงระหว่างเงื่อนไขของการพัฒนาระบบทุนนิยม การใช้นโยบายรัฐหรืออำนาจรัฐที่มีบทบาทต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากร เช่น งานของ Hardin (1968), Ostrom (1990), Berkes (1989), กังวาลย์ จันทรโชติ (2541), ชล บุนนาค (2555), ประยงค์ ดอกลำไย (2543), Blakkie (1995), โอฬาร อ่องพะ (2562), วรวิทย์ นพแก้ว (2561) และ อเนก นาคะบุตร (2536) 2) กลุ่มงานที่ศึกษาเรื่องสิทธิชุมชน โดยมีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาการใช้สิทธิชุมชนและงานที่กล่าวถึงการเรียกร้องในเรื่องของการให้สิทธิชุมชนในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติแก่ชาวบ้านในชุมชน อาทิเช่น งานของ ยศ สันตสมบัติ (2547), สมชาย ปรีชาศิลปปะกุล (2557), ฐิติรัตน์ ยะอนันต์ (2563), อนุสรณ์ อุณโณ (2547), กาญจนา คุ่มทรัพย์ (2558), นรเชษฐ ชุนทองเพชร และ นฤทธิ ดวงสุวรรณ (2559), พงศ์เสวก อเนกจำนงค์พร และ นวพร ศิริบันเทิงศิลป์ (2555) และ 3) กลุ่มงานที่ศึกษาเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่ศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ที่มีขอบเขตในการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่หลากหลายมากกว่า การเรียกร้องด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่ศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีข้อเรียกร้องในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น งานของ กรองกาญจน์ การเนตร และ สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล (2558), กิติมา ชุนทอง (2555), สมหมาย ชินนาค (2549), นภลัย ดอนวิจิตร และศิวัช ศรีโศคางกุล (2563), วรียา ด้วงน้อย (2562) และ ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (2543)

ช่องว่างองค์ความรู้ (Gap of Knowledge) จากการทบทวนวรรณกรรมทั้งสามกลุ่มงานพบว่า แต่ละกลุ่มงานเป็นการศึกษาแบบแยกส่วน ที่ให้คำอธิบายแต่ละประเด็นตามหัวข้อของการศึกษา กล่าวคือ ในกลุ่มงานที่ศึกษาแนวคิดการจัดการทรัพยากรมุ่งให้คำอธิบายถึงแนวคิดเรื่องของกรรมสิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐและชุมชนอันเป็นสาเหตุของปัญหาความขัดแย้ง ในขณะที่กลุ่มงานที่ศึกษาเรื่องสิทธิชุมชนนั้นเป็นการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาในทางปฏิบัติของการใช้สิทธิชุมชน ปัญหาโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่มีรัฐและกลุ่มทุนเข้ามาแย่งชิงทรัพยากรจากชุมชนที่นำมาสู่การละเมิดสิทธิชุมชน และในกลุ่มงานที่ศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะศึกษาการเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ลักษณะของขบวนการดังกล่าว สาเหตุและเป้าหมายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม แต่ใน

งานศึกษาเรื่องนี้ ผู้วิจัยนำแนวคิดรัฐองค์รวม (Integral State) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) มาใช้ในการวิเคราะห์ร่วมกับการเชื่อมโยงฐานคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่รัฐรวมศูนย์อำนาจการจัดการแบบเบ็ดเสร็จผ่านแนวคิดเรื่องระบบกรรมสิทธิ์ รวมทั้งพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและกลุ่มทุนที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายรัฐและการนำกลไกอำนาจรัฐมาใช้ ผ่านกรณีแหล่งถ่านหินลิกไนต์ ตำบลบ้านบอม อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจบริบทและเงื่อนไขในช่วงปี พ.ศ. 2563 – พ.ศ. 2565 ที่นำไปสู่การช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติของตัวแสดงที่เกี่ยวข้องในแหล่งถ่านหินลิกไนต์ ตำบลบ้านบอม อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานศึกษานี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกำหนดขั้นตอนการศึกษาด้วยการรวบรวมข้อมูลเอกสารและการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากหนังสือ เอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และรวบรวมข้อมูลวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสำรวจพื้นที่ (Field Observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีบทบาทและมีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ที่ทำการศึกษา โดยใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ประกอบด้วย (1) ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ ผู้แทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านบอม ผู้แทนจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำปาง (2) ตัวแทนชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านบอม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชน และ (3) ตัวแทนกลุ่มเครือข่ายที่ขับเคลื่อนประเด็นคัดค้านการทำเหมืองแร่ลิกไนต์ จำนวน 10 คน จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหาผ่านมุมมองแนวคิดรัฐองค์รวม (Integral State) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของการพรรณนา (Descriptive)

4. สรุปผลการวิจัย

ในพื้นที่อำเภอแม่ทะ มีการสำรวจพื้นที่เพื่อขอสัมปทานเหมืองลิกไนต์ไปใช้ในกระบวนการผลิตปูนซีเมนต์ โดยในปีพ.ศ. 2562 ทางบริษัทได้ดำเนินการยื่นคำขอประทาน ชนิดเหมืองแร่ถ่านหิน จำนวน 4 คำขอ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6 ตำบลบ้านบอม อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีเนื้อที่รวม 958 ไร่ 2 งาน 1 ตารางวา โดยชุมชนที่อยู่ใกล้กับบริเวณคำขอประทานบัตรมากที่สุดคือพื้นที่ชุมชนบ้านบอม ทั้งนี้ พื้นที่บริเวณคำขอประทานบัตรดังกล่าวตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ (ป่า Economic: ป่า E) และพื้นที่ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) โดยโครงการดังกล่าวเป็นการขุดแร่ลิกไนต์เพื่อขนส่งไปยังอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ซึ่งโครงการเหมืองถ่านหินแม่ทะนี้มีข้อได้เปรียบในเรื่องของการลดต้นทุน เนื่องจากมีเส้นทางขนส่งถ่านหินจากเหมืองไปยังโรงงานผลิตปูนซีเมนต์ที่ใกล้ที่สุด โดยชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านบอมประกอบอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ ทำหมวกและถุงมือหนังส่งขาย ซึ่งการขอประทานบัตรดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตและการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของชาวบ้าน เนื่องจากบริเวณที่จะทำเหมืองแร่นั้นอยู่ใกล้กับอ่างเก็บน้ำห้วยแม่กองที่ชาวบ้านใช้ในการทำเกษตรร่วมกัน ชาวบ้านจึงเกิดข้อกังวลในเรื่องของการเปิดหน้าดินเพื่อขุดถ่านหินออกมาอันจะทำให้เกิดการชะล้างของตะกอนดินลงสู่ลำน้ำและอ่างเก็บน้ำ นอกจากแหล่งน้ำจะตื้นเขินแล้วยังเป็นที่รวมของสารพิษที่ปล่อยออกมาจากเหมืองถ่านหินและมีความเป็นไปได้ที่จะเกิดการปนเปื้อนลงสู่อ่างเก็บน้ำของชุมชนที่อยู่ตอนล่างของพื้นที่ตั้งเหมือง รวมไปถึงข้อกังวลเรื่องของการทำลายป่าที่เป็นแหล่งต้นน้ำของอ่างเก็บน้ำแม่กอง จะทำให้ไม่มีน้ำไหลเข้าอ่างอีกพื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่ป่าชุมชนที่เป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารและพืชสมุนไพรจะถูกทำลายลง ปัญหาเรื่องของกลิ่น ฝุ่นและมลพิษทางอากาศที่เกิดจากการทำเหมืองที่จะส่งผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจของชาวบ้านในชุมชน และการฟื้นฟูพื้นที่บริเวณอ่างเก็บน้ำแม่กองภายหลังสิ้นสุดโครงการ จากความตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนี้ นำไปสู่ข้อถกเถียงและกระแสการคัดค้านต่อต้านการทำเหมืองแร่ ชาวบ้านในชุมชนออกมาเคลื่อนไหวโดยการติดตั้งป้ายแสดงการคัดค้านการทำเหมืองแร่ตามสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน รวมทั้งการรวบรวมรายชื่อคัดค้านและยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บทความนี้ศึกษาและทำความเข้าใจบริบทและเงื่อนไขในช่วงปี พ.ศ. 2563 – 2565 ที่นำไปสู่การช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติของตัวแสดงที่เกี่ยวข้องในแหล่งถ่านหินลิกไนต์ ตำบลบ้านบอม อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยพบว่าจากกระแสการพัฒนาทางเศรษฐกิจตามแนวทาง

ทุนนิยม ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้ในทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ในขณะที่เดียวกันรัฐได้สนับสนุนให้ภาคเอกชนร่วมลงทุนในกิจการเหมืองแร่ที่ส่วนใหญ่เป็นแร่ที่ในอุตสาหกรรมด้านพลังงานและสาธารณูปโภคพื้นฐาน ในส่วนของถ่านหินลิกไนต์ถูกนำมาใช้ในอุตสาหกรรมด้านพลังงานและอุตสาหกรรมปูนซีเมนต์ อย่างไรก็ตาม ฐานคิดในเรื่องของการบริหารจัดการทรัพยากรของไทยมีแนวคิดที่ว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ หน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจเกี่ยวข้องกับทรัพยากรนั้นมีหน้าที่ในการกำกับดูแลและให้สิทธิในการใช้ประโยชน์ ดังเช่นทรัพยากรแร่ มีการตรากฎหมายไว้ในพระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ ร.ศ. 120 โดยกำหนดให้รัฐเป็นเจ้าของทรัพยากรแร่ที่อยู่ในราชอาณาจักร ผู้ได้รับสิทธิในที่ดินหรือสิทธิเพื่อวัตถุประสงค์อื่นใดไม่มีสิทธิในแร่ที่อยู่ในพื้นดินนั้น รวมทั้งกำหนดให้พื้นที่ที่พบแหล่งแร่หรือเชื้อเพลิงธรรมชาติเป็นแหล่งสงวนของรัฐ แร่จึงถือเป็นสมบัติของประเทศและอยู่ในการกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐคือกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ ลักษณะดังกล่าวเป็นการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่รัฐ รัฐจึงมีสิทธิขาดในการจัดการทรัพยากรและกำหนดรูปแบบการใช้ ในขณะที่ประชาชนมีหน้าที่เชื่อฟังและปฏิบัติตาม หากละเมิดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามกฎหมายแห่งรัฐ ลักษณะดังกล่าวเป็นการสถาปนาอำนาจรัฐเหนือทรัพยากร วิธีการเช่นนี้จึงทำให้รัฐสามารถจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้โดยไม่มีต้นทุนค่าใช้จ่าย รวมไปถึงการที่รัฐอาจให้สิทธิแก่ภาคเอกชนที่มีศักยภาพเหมาะสมเข้ามาร่วมบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศได้มากที่สุด หากพิจารณาเชื่อมโยงระหว่างการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาตามแนวทางทุนนิยมแล้ว รัฐใช้อำนาจผ่านการสร้างกลไกทางกฎหมายและนโยบายทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐในการเข้าไปควบคุมบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร รวมถึงอำนาจในการกำหนดการให้กรรมสิทธิ์พื้นที่แก่เอกชนหรือชุมชน โดยอ้างประโยชน์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ซึ่งรัฐมีเป้าหมายหลักในการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตและรองรับอุตสาหกรรม รวมไปถึงการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและสนับสนุนให้ภาคธุรกิจเป็นกลไกในการพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตาม นโยบายของรัฐไม่ได้เกิดขึ้นจากสภานิติบัญญัติทางเศรษฐกิจและการเมือง แต่เป็นผลจากการแย่งชิงกันระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ที่ต้องการกำหนดนโยบายรัฐ อาทิเช่น องค์กรเอกชน กลุ่มผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น เป็นต้น นำมาสู่การกำหนดนโยบายที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กลุ่มทุนเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ให้จากทรัพยากร ในขณะที่ชุมชนเป็นผู้ทำการผลิตเพื่อดำรงชีพ นำมาสู่ประเด็นความขัดแย้งและการช่วงชิงสิทธิในการจัดการทรัพยากร

ปรากฏการณ์การช่วงชิงสิทธิการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ตำบลบ้านบอม อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เกิดปัญหาความขัดแย้งและในพื้นที่ที่เคยเป็นทรัพยากรส่วนร่วมซึ่งชาวบ้านเคยใช้ประโยชน์ร่วมกันมาเป็นระยะเวลาช้านาน การเข้ามาของบริษัทเอกชนที่ยื่นขอประทานบัตรเพื่อประกอบกิจการเหมืองแร่ถ่านหินมาพร้อมกับข้อเสนอในเรื่องของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นงบประมาณที่ชุมชนจะได้รับส่วนแบ่งจากค่าภาคหลวงแร่ที่เป็นค่าธรรมเนียมที่ผู้ประกอบการเหมืองแร่ต้องจ่ายให้แก่ภาครัฐนอกเหนือจากภาษีอื่น ๆ ที่ต้องชำระตามปกติ เป็นลักษณะของการขูดเซยความสูญสิ้นไปของทรัพยากรแร่ รวมถึงเป็นการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรแร่ให้แก่ภาครัฐ โดยผู้ประกอบการเหมืองแร่ต้องจ่ายค่าภาคหลวงให้แก่รัฐตามมูลค่าของทรัพยากรแร่ ซึ่งรายได้จากค่าภาคหลวงแร่ รัฐจะนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ ทั้งในส่วนของ การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจให้ก้าวหน้า รวมทั้งเป็นงบประมาณและค่าใช้จ่ายของหน่วยงานภาครัฐในการบริหารราชการแผ่นดิน นอกจากนี้ รัฐยังแบ่งสรรค่าภาคหลวงแร่ให้แก่องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ (กฤษฎา แก้วสวัสดิ์, 2553) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นรายได้และผลประโยชน์ที่รัฐจะได้รับการให้เอกชนประกอบกิจการเหมืองแร่

จากการลงพื้นที่และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า บริษัทเอกชนยังเสนอผลประโยชน์ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนหากมีการเข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ในพื้นที่ อาทิเช่น การจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน การตรวจสุขภาพให้แก่ชาวบ้านทุก 3 เดือน การดูแลผู้สูงอายุ การให้ทุนการศึกษาแก่เด็กในหมู่บ้านจนถึงระดับปริญญาตรี การปลูกต้นไม้เพื่อกันฝุ่น การให้สิทธิพิจารณาจ้างงานคนในพื้นที่เพื่อไปทำงานในเมือง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดทุนนิยมที่มองทรัพยากรธรรมชาติเหมือนสินค้าหนึ่ง ที่ต้องทำการประเมินค่าราคาและทำการเจรจาต่อรองเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าดังกล่าว ทั้งนี้ บริเวณพื้นที่ที่ทำการขอประทานบัตร แต่เดิมพื้นที่บริเวณดังกล่าวชาวบ้านในชุมชนใช้ปลูกไร่ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ และหาเห็ดป่านำมาแปรรูปขายเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน แม้จะมีการเสนอผลประโยชน์ต่าง ๆ แต่ชาวบ้านในพื้นที่ส่วนมากยังคงคัดค้านการเข้ามาประกอบกิจการเหมืองแร่ดังกล่าว เนื่องจากหวาดกลัวปัญหาด้านมลพิษหรือสารเคมีจากเหมืองที่ปนเปื้อนในพื้นดิน แหล่งน้ำและอากาศ ที่จะนำมาซึ่งการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งทำกินของคนในชุมชน อีกทั้งชาวบ้านมองว่าผลประโยชน์ต่าง ๆ จากกิจการเหมืองแร่ไม่คุ้มกับสุขภาพและทรัพยากรแหล่งทำกินที่จะสูญเสียไป รวมไปถึงชาวบ้าน

มองว่าภาครัฐและผู้นำชุมชนเห็นความสำคัญของนายทุนและผลประโยชน์มากกว่าการปกป้องสิทธิของชาวบ้าน จึงทำให้ชาวบ้านเกิดความหวาดระแวงและไม่มั่นใจกระบวนการทำงานของภาครัฐและเอกชน ซึ่งภายหลังจากการเกิดกระแสคัดค้านการทำเหมืองแร่ในบริเวณดังกล่าวของชาวบ้านในชุมชน หน่วยงานภาครัฐไม่มีท่าทีตอบสนองหรือเข้ามาทำความเข้าใจและให้ข้อมูลเพิ่มเติมแก่ชาวบ้านถึงความคืบหน้าของสถานะการดำเนินการขอประทานบัตรของบริษัทเอกชน หรือให้ความชัดเจนว่าโครงการนี้จะยังดำเนินการต่อหรือไม่

หากพิจารณาในมุมมองของแนวคิดรัฐองค์รวม (Integral State) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) แนวคิดดังกล่าวขยายมุมมองโลกการใช้อำนาจรัฐใน 2 พื้นที่ที่แตกต่างกัน ได้แก่ รัฐหรือสังคมการเมือง (Political Society) ประกอบด้วยรัฐและองค์การใช้อำนาจต่าง ๆ ของรัฐ และอีกพื้นที่ได้แก่ประชาสังคม คือ ส่วนที่เป็นเอกชนหรือส่วนอื่น ๆ ที่เป็นองค์กรนอกอำนาจรัฐ ทั้งสองพื้นที่จัดเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ในเชิงระบบความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ มีการต่อสู้ แข่งแย่งและช่วงชิงการสร้างพื้นที่ในการครองอำนาจนำ (Hegemony) ทางความคิดของผู้คนให้เป็นแบบเดียวกันตามที่กลุ่มหรือชนชั้นที่พยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำต้องการ ผ่านรูปแบบของการบังคับ (Coercion) และการสร้างความยินยอมหรือความเห็นพ้อง (Consent) ของคนในสังคม ในกรณีของพื้นที่ตำบลบ้านบอม อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางนี้ จะเห็นได้ว่า รัฐ ใช้อำนาจผ่านกลไกทางกฎหมายและนโยบายต่าง ๆ ในการกำหนดให้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐและนโยบายด้านการพัฒนาประเทศเพื่อสร้างความชอบธรรมให้รัฐเข้าไปบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร สร้างการรับรู้ร่วมกันเพื่อสร้างภาวะการครองอำนาจนำ ควบคู่ไปกับภาคเอกชนที่สร้างความยินยอมและความเห็นพ้องของผู้คนในชุมชน ผ่านการเสนอผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากโครงการเหมืองแร่ดังกล่าว เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีความคิดเป็นไปในทางที่รัฐและเอกชนต้องการ ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการเหมืองแร่ทำการช่วงชิงสิทธิการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ผ่านการให้ข้อมูลผลกระทบด้านมลพิษและปัญหาด้านสุขภาพจากโครงการเหมืองแก่ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างชุดความคิด ความเชื่อขึ้นอีกชุดหนึ่งเพื่อทำการต่อสู้และช่วงชิงภาวะการครองอำนาจนำของรัฐและเอกชน

5. อภิปรายผลการวิจัย

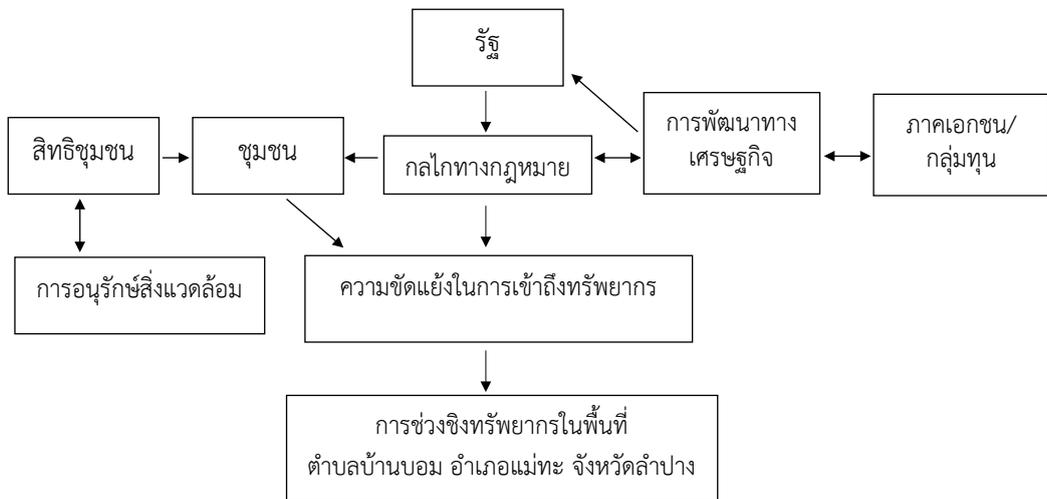
การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจบริบทและเงื่อนไขในช่วงปี พ.ศ. 2563 – พ.ศ. 2565 ที่นำไปสู่การช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติของตัวแสดงที่เกี่ยวข้องในแหล่งถ่านหินลิกไนต์ ตำบลบ้านบอม อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เมื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยและบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เกี่ยวข้องพบว่า บริบทของการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งถ่านหินลิกไนต์ ตำบลบ้านบอม อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เริ่มจากแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติซึ่งมีแนวคิดที่สำคัญสองประการได้แก่ แนวคิดแรกเชื่อว่าการจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพคือการให้รัฐเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ทรัพยากร มีฐานคิดว่ารัฐจะเป็นผู้ควบคุมดูแลบริหารจัดการแต่เพียงผู้เดียว ในขณะที่อีกแนวคิดหนึ่งคือแนวคิดที่ทรัพยากรเป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนและควรมีการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน จากแนวคิดการจัดการทรัพยากรทั้งสองแนวคิด ฝ่ายรัฐและชุมชนมีฐานคิดและมุมมองในการจัดการทรัพยากรที่แตกต่างกัน กล่าวคือ รัฐยังคงยึดถือเรื่องของระบบกรรมสิทธิ์ที่อำนาจในการดูแลบริหารจัดการและจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติเป็นของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว สอดคล้องกับงานของ โอฬาร อ่องพะ (2562) ที่ศึกษารัฐองค์รวมกับการศึกษาเชิงวิพากษ์การจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดินหลังพฤษภาคม 2557 พบว่า วิธีคิดของรัฐไทยให้ความสำคัญกับความคิดแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดและการกีดกัน โดยจะเห็นได้จากการที่รัฐใช้วิธีการออกกฎหมายหรือนโยบายเป็นกลไกในการเข้ามาจัดการทรัพยากรและให้ความชอบธรรมกับแนวคิดเรื่องระบบกรรมสิทธิ์ที่ผูกติดทรัพยากรและรวมศูนย์อำนาจในการจัดการไว้ที่รัฐ ในขณะที่ชุมชนหรือภาคประชาชนมองว่าอำนาจในการจัดการทรัพยากรเป็นของคนในชุมชน หากรัฐจะเข้ามากระทำการใด ๆ กับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติจะต้องให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและบริหารจัดการ

จากความแตกต่างในเรื่องฐานคิดและมุมมองที่มีต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐและชุมชน นำมาสู่ปรากฏการณ์การช่วงชิงเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิและอำนาจในการจัดการทรัพยากร ผลจากการที่รัฐมีเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแนวทางของระบบทุนนิยม รวมไปถึงพลังของระบบตลาดมีส่วนในการผลักดันให้รัฐเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามาหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยการถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรให้แก่ภาคเอกชนเข้ามาลงทุนและแปรรูปทรัพยากรให้เป็นสินค้าเพื่อตอบสนองการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ก่อให้เกิดกลุ่มทุนผูกขาดท้องถิ่น และเมื่อมองถึงแนวคิดรัฐองค์รวม (Integral State) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) รัฐได้ใช้กลไกอำนาจรัฐและสร้างชุดความคิด

เพื่อครอบงำชุมชนให้เกิดการยอมรับเพื่อที่รัฐจะได้มีความชอบธรรมในการเข้าไปบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การที่รัฐอ้างสิทธิในการจัดการและดูแลรักษาทรัพยากรและให้สิทธิแก่ภาคเอกชน ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนและเศรษฐกิจชุมชนได้รับผลกระทบ ชาวบ้านที่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เพื่อการดำรงชีวิตสูญเสียสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร จึงเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ภาครัฐให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกับภาครัฐ และยอมรับหลักการที่ให้ชุมชนอยู่ร่วมกับทรัพยากรในท้องถิ่นตามวิถีชีวิตเดิม ไม่แยกเอาทรัพยากรมาอยู่ภายใต้การดำเนินการของรัฐหรือภาคเอกชนแล้วเบียดขับชุมชนออกไป จากปัจจัยดังกล่าวจึงนำมาสู่ปรากฏการณ์ช่วงชิงทรัพยากรระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชนท้องถิ่น

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1. องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพองค์ความรู้จากการวิจัย สามารถอธิบายได้ว่า ระบบฐานคิดในการบริหารจัดการทรัพยากรของไทยเป็นแบบรวมศูนย์อำนาจการจัดการไว้ที่รัฐ โดยใช้อำนาจผ่านกลไกการสร้างชุดความคิดครอบงำชุมชนเพื่อให้เกิดความชอบธรรมเชิงอุดมการณ์ในการควบคุมบริหาร

ทรัพยากร ซึ่งถูกทำลายจากชุมชนท้องถิ่นที่เชื่อว่าพวกเขาควรมีสិทธิในการจัดการทรัพยากร เนื่องจากมีความรู้เชิงพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและกลไกตลาดก่อให้เกิดการพึ่งพิงกลุ่มทุนเอกชนที่เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติถูกประเมินค่าเป็นสินค้าที่จะนำไปสู่การสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ รัฐจึงให้สิทธิแก่กลุ่มทุนเอกชนในการเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่นำมาสู่การผูกขาดของกลุ่มทุน โดยรัฐใช้กลไกทั้งทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเพื่อควบคุมความคิดและปฏิบัติการของชุมชน รวมไปถึงการเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาลงทุนในทรัพยากรธรรมชาติส่งผลให้เกิดการผูกขาดและเบียดขับชุมชนท้องถิ่น การใช้อำนาจรัฐและพลังของระบบตลาดได้เปลี่ยนวิถีชีวิตชาวบ้านในชุมชนที่เคยมีสิทธิในการจัดการและใช้ทรัพยากรส่วนร่วมค่อย ๆ สูญเสียสิทธิการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ไป จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนในเรื่องการจัดการทรัพยากรมีลักษณะของการที่รัฐเข้าแทรกแซงและมีบทบาทเหนือชุมชนโดยใช้ระบบกรรมสิทธิ์แบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดและรวมศูนย์อำนาจการจัดการไว้ที่รัฐด้วยการอ้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความมั่นคงเป็นหลัก เนื่องจากรัฐมีเป้าหมายที่จะใช้ทรัพยากรเพื่อประโยชน์ในการผลิตส่งออกและรองรับอุตสาหกรรม ในขณะที่ชุมชนเป็นผู้ทำการผลิตเพื่อดำรงชีพ รัฐใช้กลไกทางกฎหมายเพื่อสนับสนุนให้เกิดความชอบธรรมในการเข้าไปควบคุมบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร รวมไปถึงอำนาจในการกำหนดการให้กรรมสิทธิ์แก่ภาคเอกชนหรือชุมชนก็จะต้องผ่านการอนุญาตจากภาครัฐเสียก่อน จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและชุมชนอยู่เสมอ นำมาสู่ข้อถกเถียงและการปะทะกันระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาเศรษฐกิจผ่านการทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์มีข้อสนับสนุนที่สำคัญคือการสร้างรายได้และการจ้างงานในชุมชนท้องถิ่น อีกทั้งการทำเหมืองยังเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อย่างไรก็ตามการทำเหมืองถ่านหินลิกไนต์ยังมีผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การทำเหมืองนำมาซึ่งการทำลายพื้นที่ป่า การปนเปื้อนของสารเคมีในแหล่งน้ำ และมลพิษทางอากาศ ดังนั้นสิ่งที่สำคัญจึงอยู่ที่การหาสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การประเมินความคุ้มค่าในระยะยาวเพื่อวิเคราะห์ต้นทุนและผลประโยชน์ของการพัฒนาเหมืองถ่านหินลิกไนต์ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการตัดสินใจเป็นสิ่งที่สำคัญ ภาครัฐควรจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็น การประชุมปรึกษาหารือ และการให้ข้อมูลแก่ชาวบ้านอย่างครบถ้วนจะช่วยเสริมสร้างความโปร่งใสและ

เกิดความยุติธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ซึ่งในพื้นที่ตำบลบ้านบอม อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เกิดปัญหาความขัดแย้งที่มาจากสาเหตุดังกล่าว นำมาซึ่งการเคลื่อนไหวต่อสู้ของคนในชุมชนเพื่อช่วงชิงสิทธิในทรัพยากรและเรียกร้องให้ภาครัฐให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกับภาครัฐ และยอมรับหลักการที่ให้ชุมชนอยู่ร่วมกับทรัพยากรในท้องถิ่นตามวิถีชีวิตเดิม ไม่แยกเอาทรัพยากรมาอยู่ภายใต้การดำเนินการของรัฐหรือภาคเอกชนแล้วเบียดขับชุมชนออกไป

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ภาครัฐควรจัดตั้งคณะกรรมการบริหารทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยตัวแทนจากภาคส่วนต่าง ๆ เช่น ตัวแทนจากองค์กรภาครัฐในท้องถิ่นนั้น ๆ ตัวแทนชาวบ้านในชุมชน นักวิชาการ ตัวแทนจากภาคเอกชน โดยมีการแบ่งสัดส่วนที่เหมาะสมเพื่อให้แต่ละฝ่ายมีบทบาทในการร่วมตัดสินใจ ซึ่งจะต้องเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใส รวมทั้งจัดให้มีการประชุมและรับฟังความคิดเห็นจากชาวบ้านในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

1.2 ก่อนที่รัฐจะตัดสินใจออกนโยบายหรือเริ่มดำเนินโครงการที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมภาครัฐควรมีการประเมินผลกระทบทั้งทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและมีการพูดคุยปรึกษากันอย่างรอบคอบในประเด็นผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น โดยพิจารณาเปรียบเทียบถึงข้อดีข้อเสียที่ค้ำถึงวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่นั้น ๆ เป็นหลัก รวมทั้งพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจและบริหารจัดการทรัพยากรบนพื้นฐานของหลักการที่เน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 ภาครัฐควรจัดทำข้อตกลงร่วมที่ระบุถึงบทบาทและหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน อาทิเช่น รัฐมีหน้าที่ในการสนับสนุนการจัดการเชิงเทคนิค ในขณะที่ชุมชนมีหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพยากรและติดตามผลกระทบ รวมไปถึงรัฐควรจัดอบรมพัฒนาองค์ความรู้ด้าน

การจัดการทรัพยากรให้แก่ชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งการให้ความรู้ด้านสิทธิและกฎหมายเพื่อให้ชุมชนสามารถต่อรองและรักษาสิทธิของตนได้

2.2 ภาครัฐควรยอมรับสิทธิชุมชนในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรในพื้นที่ท้องถิ่น โดยออกกฎหมายหรือระเบียบที่ชัดเจนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อป้องกันการเบียดขับชุมชนออกจากแหล่งทรัพยากรในพื้นที่ ซึ่งรัฐควรแบ่งสรรทรัพยากรบนพื้นฐานของความเป็นธรรม โดยพิจารณาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรเหล่านั้น

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ศึกษาและวิเคราะห์นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประเมินกระบวนการบังคับใช้กฎหมายและนำเสนอแนวทางการปรับปรุงให้เหมาะสมกับการนำไปปฏิบัติจริง

3.2 ศึกษาเปรียบเทียบกรณีศึกษาที่มีบริบทคล้ายคลึงกันเพื่อให้เข้าใจถึงความเหมือนและความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติ และนำเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพและสามารถนำมาปรับใช้ได้

เอกสารอ้างอิง

- กังวาลย์ จันทรโชติ. (2541). *การจัดการประมงโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา คุ่มทรัพย์. (2558). สิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์*, 4(1), 141-157.
- กิติมา ขุนทอง. (2555). “ถ่านหิน” บนทางสองแพร่ง: การช่วงชิงความรู้ว่าด้วย “ความเสี่ยง”. *วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา*, 31(1), 140-176.
- กฤษฎา บุญชัย. (2553). สืบรอย “ความรุนแรง” จากวรรณกรรมของขบวนการสิทธิชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย ใน *ความรุนแรงซ่อน/หา* สังคมไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.

กฤษณา แก้วสวัสดิ์. (2553). ค่าภาคหลวงแร่กับการจัดสรรให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.

สืบค้นจาก <https://envi->

[ining.dpim.go.th/modules.php?m=article&op=detailnewsupdate&NUID=24](https://envi-ining.dpim.go.th/modules.php?m=article&op=detailnewsupdate&NUID=24)

กรองกาญจน์ การเนตร, และ สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล. (2558). การต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือผ่านวาทกรรมการพัฒนา ต.กลายเป็น. ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช. *วารสารวิจัยสังคม*, 38(2), 211 – 254.

ชล บุนนาค. (2555). แนวคิดว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วม: ประสบการณ์จากต่างประเทศและแนวคิดในประเทศไทย. ใน ปกป้อง จันวิทย์ (บก.), *ชุดหนังสือการสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย* (น.1-96). นนทบุรี : คณะทำงานเครือข่ายวิชาการเพื่อการปฏิรูป คณะสมัชชาปฏิรูป.

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. (2543). *นิเวศวิทยาการเมืองการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย: โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ประยงค์ ดอกลำไย. (2543). *ป่าไม้ – ที่ดิน การจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน* กรุงเทพฯ : โครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน.

นภลัย ดอนวิจิตร, และ ศิวัช ศรีโสภากุล. (2564). การเคลื่อนไหวของเครือข่ายภาคประชาชนในการตอบโต้ละเมิดสิทธิของประชาชนโดยรัฐ: กรณีการสัมปทานเหมืองแร่ระเบิดหินอุตสาหกรรมในพื้นที่ป่าชุมชนพระพุทธรักษา-เขาขมิ้น อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 9(5), 1899 – 1911.

สมหมาย ชินนาค. (2549). เชื้อกับความรุนแรง และขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อมของชนพื้นเมืองในจังหวัดรัตนคีรี ประเทศกัมพูชา. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 2(3), 95-125.

โอฬาร อ่องพะ. (2562). *รัฐไทยกับการเมืองของการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน กรณีแม่แจ่มโมเดล: ความคิด การเคลื่อนไหว และนโยบาย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

- วัฒนา สุกัณศิล. (2539). การเปลี่ยนแปลง ปัญหาและทางเลือกของชุมชนประมง : กรณีศึกษา การใช้ประโยชน์ป่าชายเลนหมู่บ้านดาโต๊ะ อ.ยะหริ่ง จ. ปัตตานี (รายงานการวิจัย).
ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วริยา ดั่งน้อย. (2562). นิเวศวิทยาการเมืองว่าด้วยความขัดแย้งและการต่อต้านการทำเหมืองแร่ทองคำของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ).
มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- วรวิทย์ นพแก้ว. (2561). นิเวศวิทยาการเมืองว่าด้วยเรื่องการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม “ไร่หมุนเวียน” : ปมปัญหาและความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*, 5(1), 367-406.
- วรวิทย์ โจรจนพล. (2558). ทฤษฎีนิยามผูกขาดครอบครองอำนาจรัฐ. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 3(1), 131 – 152.
- อเนก นาคะบุตร. (2536). คนกับดิน ป่า น้ำ จุดเปลี่ยนแปลงความคิด. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ยศ สันตสมบัติ. (2547). *นิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ทรัพยากรชีวภาพและสิทธิชุมชน*. เชียงใหม่: วิทอินดีไซน์.
- สมชาย ปรีชาศิลปปะกุล. (2557). ความเฟื่องฟูและความตกต่ำของขบวนการสิทธิชุมชน ดิน-น้ำ-ป่า. กรุงเทพฯ: *วิภาษา*.
- ฐิติรัตน์ ยะอนันต์. (2563). สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 กับตัวอย่างการละเมิดสิทธิชุมชนในปัจจุบัน. *วารสารรามคำแหง ฉบับนิติศาสตร์*, 10(1), 1 – 40.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). *มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อนุสรณ์ อุณโณ. (2547). *ขบวนการสิทธิเหนือทรัพยากรส่วนรวมในสังคมไทยเกษตรกรรมยั่งยืนในบริบทระบอบกรรมสิทธิ์เหนือทรัพยากรส่วนรวม กรณีศึกษาโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิพิธภัณฑ์และวัฒนธรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- โอฬาร อ่องพะ. (2562). รัฐองค์รวม (Integral State) กับการศึกษาเชิงวิพากษ์ของการจัดการทรัพยากรป่าไม้และที่ดิน หลังพฤษภาคม 2557. *CMU Journal of Law and Social Sciences*, 12(2), 64-84.
- นรเชษฐ ชุนทองเพชร, และ นฤทธิ ดวงสุวรรณ. (2559). สิทธิชุมชนกับการพิทักษ์เขาควหา. *วารสารหาดใหญ่วิชาการ*, 14(1), 63-77.
- พงศ์เสวก อเนกจรรย์พร, และ นวพร ศิริบันเทิงศิลป์. (2555). สิทธิชุมชนกับการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย. *วารสารนักบริหาร*, 32(1), 183-189.
- Berkes, F. (1989). *Common Property Resources: Ecology and Community-Based Sustainable Development*. London: Belhaven Press
- Blaikie, P. (1995). Changing Environment or Changing View? : A Political Ecology for Developing Countries. *Geography*, 80(3), 203-214.
- Hardin, G. (1968). The Tragedy of Commons: The population problem has no technical solution; it requires a fundamental extension in morality. *Science*, 162(3859), 1243-1248.
- Ostrom, E. (1990). *Governing of the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. New York, NY: Cambridge University Press.